ישראל חייבת לפעול לסיכול המגמה של ממשל ביידן המבקש לסיים את המלחמה מיד

written by פרופ׳ זכי שלום | 26.05.2024

מבוא

ממשל הנשיא ביידן ממשיך לפעול באורח נמרץ כדי להביא לסיומה של המלחמה ברצועת עזה, למרות הביקורות החריפות שספג לאחרונה על התנהלות הממשל כלפי ישראל: "המצב ברצועת עזה", אמר הנשיא ב-19 במאי 2024, "שובר לב" (heartbreaking). הנשיא הבטיח לשומעיו שהוא פועל "מסביב לשעון" כדי להביא להפסקת המלחמה. הנשיא הבהיר כי הוא מודע היטב לכעס ולתסכול של רבים בציבור האמריקני נוכח המצב ההומניטרי ברצועה: "גם משפחתי", הוא הדגיש, "כועסת ומתוסכלת נוכח המצב". קריאות דומות נשמעו גם מפי אישים אחרים בממשל, ובראשם שר החוץ בלינקן.

המאמץ המדיני

הממשל ניסה להשיג יעד זה בראש ובראשונה באמצעות פעילות מדינית מואצת. היועץ לביטחון לאומי ג׳ק סאליבן יצא לביקור בערב הסעודית ובישראל. עוד לפני צאתו דווח על כך שבשיחות עם נציגים ישראלים הוא הבהיר להם שהעסקה של ארצות הברית עם סעודיה "סגורה" למעשה. עם זאת, הוא הביע חשש כי התנגדותו של נתניהו למחויבות בנושא הפלסטיני תטרפד את השלמת העסקה.

ערב הגעתו של סאליבן לישראל ולאחר שנפגש עם ראש הממשלה נתניהו הופיעו ידיעות ולפיהן העסקה הכוללת שסאליבן מציע אמורה לכלול: סיום המלחמה בעזה; החזרת החטופים; נורמליזציה מלאה עם ערב הסעודית; הסכם הגנה בין ישראל וארצות הברית, ואולי גם פעילות נמרצת של הממשל לסיכול צווי המעצר של בית הדין הפלילי הבינלאומי.

הנשיא הרצוג מיהר להביע את התלהבותו מן העסקה המוצעת לאחר פגישתו עם סאליבן: "נורמליזציה עם סעודיה", הוא הצהיר, "היא ׳גיים צ׳נג׳ר׳, ואני מקווה שהממשלה תבחן זאת ברצינות". גם מנהיג האופוזיציה, יאיר לפיד, הביע תמיכה בעסקה זו: "לא יעמידו לדין מנהיג שנמצא באמצע תהליך שלום היסטורי".

כצפוי, נתניהו הביע עמדה מסויגת מאוד מהעסקה שהציע סאליבן לישראל. סיום המלחמה במצב הנוכחי, הוא חוזר וטוען, ובצדק, הוא תבוסה לישראל, וממשלה בראשותו לא תקבל עמדה כזאת. גם התחייבות להקמת מדינה פלסטינית, כדרישת ערב הסעודית, אינה מקובלת על ישראל.

ספק אם מנקודת ראותו הסכם הגנה עם ארצות הברית ישרת את האינטרסים הלאומיים של מדינת ישראל בתקופת זמן זו.

את עמדתו באשר להסכם נורמליזציה עם ערב הסעודית הוא אינו מפרט, קרוב לוודאי בשל רגישות הנושא. ואולם, להערכתנו, דבריו של השר אלי כהן נותנים ביטוי גם לעמדתו של ראש הממשלה: "הסכם השלום עם סעודיה", קבע השר, "אינו הדבר החשוב עכשיו, וזה יכול לחכות. אף אחד לא עושה הסכמי שלום עם חלשים במזרח התיכון. לאחר שנסיים גם עם הצפון נתפנה לכך".

ראוי לציין כי בהודעות הרשמיות של הבית הלבן על פגישותיו של סאליבן בישראל ובסעודיה דובר יותר מפעם אחת במפורש על כך ש"שני הצדדים דנו באמצעים להבטיח תבוסה של החמאס". כמו כן נכללה בהודעה הרשמית הבהרה, שלא קיבלה ביטוי קודם לכן, לפי מיטב ידיעתנו, אודות הצורך למצוא ולהביא לדין (find and bring to justice) את מנהיגי החמאס בעזה". ייתכן שניסוח זה נועד לסתור את הידיעות שהופיעו בוושינגטון פוסט ולפיהן ארצות הברית נמנעה מלדווח לישראל על מקום הימצאם של מנהיגי החמאס, הגם שידעה על כך. קשה להבין כיצד הממשל מיישב את קריאותיו להפסקת אש מצד אחד עם הצורך להבטיח את תבוסת החמאס מצד שני.

הצגת המלחמה כחסרת תוחלת

כתב העת היוקרתי פוליטיקו מפרסם מאמר הסוקר הצהרות ביקורתיות של ראשי הממשל על התנהלותה של ישראל ברצועת עזה. פקידים בכירים, קובע כתב העת, טוענים שמדיניות ישראל היא "הרסנית לישראל" (self defeating) ותביא להחזרתו של החמאס לשלטון. ביקורת כזו, טוען כתב העת, לא הושמעה באורח פומבי על ידי ראשי הממשל מאז תחילת המלחמה. עתה, הולך וגובר התסכול מהתנהלותה של ישראל והממשל מוצא עצמו מחויב לתת לכך ביטוי פומבי.

הקשר ל"יום שאחרי": הטענה העיקרית של אנשי הממשל היא הצורך להצביע על קשר בין הפעילות הצבאית של ישראל לבין "היום שאחרי". דהיינו, מה היא התוכנית האסטרטגית של ישראל ליום שבו תושלם הפעילות הצבאית ברצועה והחמאס יובס. תביעה זו נשמעת גם בקרב חוגים נרחבים בישראל, בעיקר בצד הפוליטי, וגם מצד פרשנים בתקשורת הישראלית: "כולנו מסכימים שיש לחסל את החמאס", אומר הגנראל ג'וסף ווטל (Joseph Votel), שהיה מפקד פיקוד המרכז בצבא ארצות הברית: "אבל מה יקרה אחר כך, מה יעלה בגורלם של 2.5 מיליון פלסטינים? מה יהיה גורלם של אנשי החמאס שנשארו בחיים? נראה שהישראלים לא נתנו את דעתם עדיין ליום שאחרי".

דנה סטרול (Dana Stroul), פקידה בכירה במשרד ההגנה של ארצות הברית שעסקה בנושאי המזרח התיכון, טענה שאנשי הממשל הציגו בפני ישראל את הלקחים של הצבא האמריקני מהמלחמה בעיראק: "ארצות הברית", היא קבעה,"למדה בדרך הקשה שללא מתווה אזרחי שיביא

לייצוב המצב, כל ההישגים הצבאיים ייעלמו. אבל ישראל לא גילתה רצון אמיתי ללמוד מלקחים אלה ויש סיכון שהיא תחזור על אותן טעויות".

בנסיבות רגילות דרישה זו נראית אולי מוצדקת, אף על פי שכל השוואה בין הניסיון האמריקאי בעיראק ובאפגניסטן והמלחמה ברצועה מופרכת מיסודה: רצועת עזה היא זירת הלחימה המבוצרת והמורכבת ביותר שבה נתקל צבא כלשהו בעשורים האחרונים; חמאס הוא ארגון גדול, מצויד ומאומן הרבה יותר מדאע"ש או כל מיליציה אחרת שנגדה נלחמה ארה"ב; חמאס, להבדיל מדאע"ש או הטאליבן, פועל במרחב צפוף מאוד, אוהד ותומך מצד החברה האזרחית הפלסטינית.

יתר על כן, חמאס הכין עצמו במשך 15 שנים למלחמה מסוג זה, כשבנה רשת צפופה ומסועפת של מנהרות לחימה והסתתרות, הנסמכת על תשתיות של מתקנים אזרחיים שביניהן בתי חולים, מרפאות, בתי ספר, מסגדים ומתקנים ראשיים של אונר"א, ואינו מהסס מלהשתמש באזרחיו כמגן אנושי ואף מלהקריבם למען שרידותו ולצורך עיצוב נרטיב הקורבנות, ההרעבה והאסון ההומניטרי, וכל אלו לצורך ביסוס התשתית להאשמת ישראל בפשעי מלחמה והסתת התקשורת הבינלאומית והקהילייה הבינלאומית נגד ישראל וכפיית סיום המלחמה.

לכן, כאשר האויב הוא החמאס הדרישה הזו אינה נראית ריאלית. ברור לכל אלה המעלים דרישה זו ששום גורם רציני ובעל יכולת ברצועה לא יסכים להציג את עצמו כמי שיירש את החמאס לאחר שהאחרון יובס בידי "האויב הציוני". ברגע שיעשה זאת, גורלו נחרץ למוות יחד עם כל הסובבים אותו. מאידך גיסא, אין גורם שיסכים לקבל על עצמו את ניהול הרצועה כשחמאס נותר עם גרעין שליטה משמעותי ומסוגל להשתקם במהירות.

מאחר שתנועת החמאס אינה מתכוונת לוותר על אחיזתה בנכס האסטרטגי החשוב ביותר שבידיה, שהוא גם הבסיס להבטחת השתלטותה על המערכת הפלסטינית כולה, היא תתנגד באופן אלים ורצחני לכל גורם שינסה להיכנס לנעליה. לכן, לא ניתן ליישם כל מהלך של חלופה לשלטון חמאס טרם פירוק הארגון ושלילת יכולתו להשתקם. זה יכול להתממש רק באמצעות המשך המאמץ הצבאי האינטנסיבי, לצד הקמת ממשל צבאי זמני בצפון הרצועה ובמקביל למאמץ הצבאי בדרומה.

לפיכך, לא נראה שיש להנהגה בישראל, כל הנהגה, אופציה של חשיפת תוכנית קונקרטית ליום שלאחר הבסת החמאס, זולת רעיון מְסַדֵּר כללי הקשור לכוח משימה אזורי שייכנס לרצועה ויקבל על עצמו את האחריות לניהולה האזרחי, לשיקומה ולחניכת אדמיניסטרציה פלסטינית מקומית. כל אלו בחסות הארכיטקטורה האזורית החדשה על בסיס תהליך הנורמליזציה עם ערב הסעודית.

כל זאת כשבמקביל חייבת הרשות הפלסטינית לעבור תהליך משמעותי של שינויי עומק בדרך להיות רשות פלסטינית מחודשת, להמשגתו או לשיטתו של הנשיא ביידן. כל ניסיון להניח על שולחן השרטוטים, בעת הזו, וטרם פירוק חמאס ושלילת יכולת השתקמותו, תוכנית מפורטת יותר, הוא בחזקת גיבוי לרעיון הפסקת המלחמה כעת מבלי שהושגו מטרותיה, מנקודת ראותה

של ישראל.

מעבר לכך, ברור שהצגת תוכנית קונקרטית תעורר ויכוחים ומחלוקות בין מדינת ישראל ובין מדינות ידידותיות לה, ובראשן ארצות הברית. מחלוקות אלה עלולות להביא לערעור היציבות השלטונית בישראל, הנמצאת בין כך ובין כך בסכנה של התפרקות על רקע מתחים פוליטיים בסוגיות מגוונות שעל סדר היום. אם כך יקרה ברור שהתוכניות ל"יום שאחרי" תהפוכנה לבלתי רלוונטיות: "דבר בעתו מה טוב", אמר החכם מכל אדם. ואכן יש מצבים שבהם העיתוי מהווה גורם דומיננטי. בהקשר הנוכחי של המלחמה ברצועה אין ספק שזה כך.

ראוי לציין כי בריאיון האחרון שלו לרשת ה-CNN הציג ראש הממשלה נתניהו מתווה כללי של "היום שאחרי", שיכלול שליטה של גורמים מקומיים שאינם משתייכים לחמאס, שיקבלו סיוע ממדינות ערביות מתונות וממדינות שונות במערכת הבינלאומית. הוא לא מסר פרטים לגבי זהותם של אזרחי עזה האמורים לתפוס את השלטון מידי החמאס. כמו כן לא מסר נתניהו אם יש הסכמה מצד מדינות ערביות כלשהן לקחת חלק במתווה זה.

אין אופציה של "ניצחון מוחלט": טענה ביקורתית אחרת המופנית כלפי ישראל היא שהשגת "ניצחון מוחלט" וסילוקו של החמאס מעזה היא משימה לא ריאלית. סגן שר החוץ של ארצות הברית קורט קמפבל (Kurt Campbell) אמר זאת לאחרונה במפורש. לדברי גורמי מודיעין בוושינגטון, למרות המכה הקשה שהונחתה על החמאס בעזה הצליחה ישראל עד כה לחסל רק 30-35 אחוז מלוחמי החמאס, ו-65 אחוז מן המנהרות ששימשו את החמאס עדיין פעילות. על רקע זה ניכר מאמץ מרוכז ומאורגן היטב של הממשל להציג מגוון של "מומחים" הנותנים גיבוי לדעה זו באורח מרומז וישיר כאחד.

תנועת החמאס, טוענים אישים בממשל, הינה תנועה אידאולוגיה, ו"אידאולוגיה אי אפשר להביס". לפיכך היומרה של ראש הממשלה להביס את החמאס ב"אורח מוחלט" מבטאת שאיפה שאינה ניתנת למימוש הלכה למעשה. יתר על כן, כך נטען, המלחמה וההרס הרב שבא בעקבותיה רק מביאים להתגייסות של צעירים נוספים, רדיקאלים הרבה יותר מאלה הפועלים נגדנו עתה, בעלי רצון עז לנקום בנו, שרק יסלימו את המאבק נגדנו.

גם התנהלותה הטקטית של ישראל ברצועה, כך נטען, תקשה עליה להשיג ניצחון מוחלט: ראש המטות המשולבים של צבא ארצות הברית, הגנרל צ'ארלס בראון (Charles Q. Brown)**,** טען בהקשר זה שישראל לא הצליחה למנוע חזרה של החמאס למקומות שעליהם השתלט צה"ל וטען כי טיהר אותם: "אין זה מספיק", אמר בראון, "שצבא ישתלט על שטח ויטהר אותו מאויביו. עליך להיכנס פנימה להיאחז בשטח ולייצב אותו. אם לא יעשו זאת, הם יעמדו בפני אתגר קשה בדרך למימוש היעד של חיסול החמאס".

דעה דומה הביע הגנרל פרנק מקקנזי (Frank McKenzie), ששימש בעבר כמפקד פיקוד המרכז בצבא ארצות הברית: "ישראל", כך טען, "לא הקצתה מספיק כוח אדם כדי להשתלט על שטח,

לטהר אותו ולהיאחז בו. כתוצאה מכך, החמאס יחזור וישתלט על שטחים שישראל מפנה וימשיך לפגוע במדינת ישראל ובחיילי צה"ל".

גם אם הנתונים לגבי הישגיה הצבאיים של ישראל שהוצגו על ידי אנשי ממשל הם נכונים, אין בכך כדי לגרוע מגודל ההישג הישראלי ומשמעותו. מכיוון שהשאלה שצריכה להישאל היא לא כמה אנשי חמאס נהרגו (ולפי דיווחי צה"ל מדובר ביותר מ-14,000 הרוגים, כשיש להביא בחשבון עוד כמה אלפי פצועים שאינם בכשירות מבצעית ושבויים שבידי ישראל. המספרים האלו מתכנסים לאחוז הרבה יותר גבוה מ-35% שצוין על ידי קמפבל), אלא מי הם אנשי חמאס שנהרגו. בין אלו שחוסלו ברצועה נמצאים מפקדים בכירים, ראשי מערכי ייצור האמל"ח, אנשי טכנולוגיה ואחרים, המאפשרים לחמאס לפעול כמסגרת צבאית מאורגנת. לפיכך, גם אם מדובר במספר נמוך יותר של הרוגים, די בכך כדי להקשות על המשך יכולתו של החמאס לפעול כארגון צבאי.

כך גם לגבי המנהרות שנפגעו. פחות חשוב כמה קילומטרים של מנהרות נהרסו; מה שחשוב הוא כמה מנהרות אסטרטגיות, שמהן מסתעפים מאות קילומטרים של מנהרות טקטיות, נהרסו. מכיוון שברגע שמנהרה אסטרטגית המזינה מנהרות טקטיות רבות נהרסת, אין למנהרות הטקטיות שנותרו כל תוחלת או תועלת מבצעית.

טיעונים אלה מבליטים, ככל הנראה, מידה רבה של חוסר היכרות והבנה של אישים בממשל עם המציאות הצבאית ברצועה. תמונת מצב זו קיבלה ביטוי במסגרת הספקות הרבים בקרב אישים בכירים בממשל ספקות באשר ליכולותיה של ישראל להביא לפינוי של אוכלוסיית אזרחים גדולה מרפיח. אחרת, הם התריעו תהיה פגיעה מאסיבית באוכלוסיה לא מעורבת. בפועל המציאות טפחה על פניהם של מובילי הערכות אלה. יותר ממיליון אזרחים פונו והתפנו במשך פחות משבועיים למרות האינטנסיביות הגוברת של המבצע הצבאי במרחב רפיח עד כה צה"ל מצליח לשמור על מספר נמוך של פגיעות באזרחים לא מעורבים.

הטענה בדבר חוסר היכולת להכריע ארגון טרור "אידאולוגי" כמו החמאס קיבלה במשך השנים מעמד מעין "מיסטי" שאין לערער עליו. אנו סבורים שיש להציב אותה במסגרת כוללת יותר. המגמה של המלחמה אינה "להעלים" תנועת טרור, אלא לשלול את יכולותיה הצבאיות והאזרחיות, וזו משימה שניתנת להשגה: "יכולת צבאית", קובע חוקר במכון וושינגטון בשם ע'יית ואל גאיית (Ghaith al-Omari), "אולי אינה יכולה לחסל אידאולוגיה לחלוטין, אך היא יכולה בהחלט לשלול ממנה את הכלים להמשך פעילותה ובכך להפוך אותה ללא אפקטיבית ובלתי רלוונטית". אידאולוגיות כמו זו של הנאצים, אל קאעידה ודאע"ש, כותב החוקר, ממשיכות להתקיים במציאות הבינלאומית, אך הן אינן משפיעות באורח דרמטי על התנהלותה של המערכת הבינלאומית.

הטענות באשר לאופי הפעילות של צה"ל ברצועה, חשוב להדגיש, הן טענות לגיטימיות, ונשמעות גם מבית. להערכתנו, הן מתעלמות מאילוצים, צרכים ואינטרסים שונים שיש למדינת ישראל

בתקופת זמן זו. למדינת ישראל יש סד"כ מוגבל של חיילים וכוחות ביטחון, הנדרשים להתמודד עם איומים בגזרות שונות: רצועת עזה; לבנון; יהודה ושומרון; תימן; טרור נגד יעדים ישראליים בחו"ל; טרור נגד יעדים יהודיים בחו"ל, וערביי מדינת ישראל. גם אם ניתן לקבוע שמבחינה צבאית גרידא חשוב היה שצה"ל ימשיך לשלוט במקומות שהוא כבש וטיהר, ספק רב אם יש לו יכולות לממש צרכים אלה במגבלות כוח אדם ותקציב העומדים לרשותו.

יתר על כן, במקביל לצרכים המלחמתיים יש למדינת ישראל אינטרס עליון להחזיר את המדינה, ובעיקר את המשק הישראלי, לפעילות של שגרה ככל האפשר. יש לכך חשיבות כלכלית עליונה שתאפשר למדינת ישראל להמשיך במלחמה מבלי לצלול למשברים כלכליים שירסקו את הכלכלה ואת היציבות החברתית. מעל לכול, יש לחזרה לשגרה חשיבות גם במישור המורלי, הקרנת חוסן לאומי ויכולת עמידה מול אויביה של ישראל המחכים בקוצר רוח למעידות שלה שתחלשנה את החוסן החברתי שלה.

גם כך, חשוב לזכור, מדינת ישראל נמצאת בפני מציאות קשה מנשוא על רקע העובדה שעשרות מבניה ובנותיה מוחזקים כחטופים ברצועת עזה, על רקע העובדה שעשרות אלפים של אזרחים עדיין חיים מחוץ לבתיהם, בעיקר מצפון הארץ, וכמובן על רקע הנתון הנלווה לכל מלחמה חיילים נופלים ופצועים, המלווה את חיי השגרה שלנו באורח יומיומי. זוהי מציאות קשה שלא תשתנה, קרוב לוודאי, בטווח הזמן המיידי, והיא בהחלט משפיעה באורח שלילי על החוסן הלאומי של ישראל.

במציאות הנוכחית, כאשר: חופש הפעולה של מדינת ישראל נשמר כמעט באופן מלא; הנזקים למעמדה המדיני והכלכלי של מדינת ישראל אינם בהיקף ובעוצמה שיש בהם כדי להצר את פעילותה הצבאית באורח משמעותי; היקף הנפגעים אינו נמצא על רף של "מציאות בלתי נסבלת"; לחמאס אין יכולת אפקטיבית לפגוע בשגרה היומיומית באמצעות ירי מאסיבי של טילים ורקטות לעבר ערי ישראל, ההתנהלות הצבאית המרוסנת-משהו ובעלת האופי ההדרגתי, המאפיינת את פעילות צה"ל ברצועה, היא להערכתנו האופציה הטובה ביותר למדינת ישראל. להערכתנו, בסופו של דבר, אם לא יחולו שינויים דרמטיים במציאות הקיימת כבר שמונה חודשים, תצליח מדינת ישראל באמצעות העדיפות הבולטת שלה בכוח אש וביכולת טכנולוגית ובכוח אדם להביא להכרעת החמאס.

סיכום והמלצות

מאמציו של הממשל להביא להפסקת המלחמה נגד החמאס נכשלו עד כה. מגוון של אישים בכירים בממשל, מתוך האקדמיה והתקשורת התגייסו לפעילות אינטנסיבית, דורסנית באופייה, כדי לממש מגמה זו של הממשל. הם מעלים טיעונים רבים ומגוונים להצדקת הקריאה להפסקת המלחמה, רובם המכריע לגיטימיים ומאתגרים.

מדינת ישראל יכולה לגייס כוחות רבים שיפעלו לנטרול מגמות אלה העומדות בניגוד מובהק לשאיפתה של ישראל להביא להבסת החמאס. עד כה לא נראית, לצערנו, התגייסות משמעותית

מצד ההנהגה בישראל לעמוד מול הנחשול הגואה המאיים לשלול ממנה הישג מדיני-צבאי בעל חשיבות מרחיקת לכת למשך שנים רבות. נקווה שישראל תתעשת "בטרם פורענות" כדי להבטיח את מימוש יעדיה.